

de fer-ho amb l'arada es fes només amb el càvec: MANŪ TORNARE 'girar-ho a mà'. *Mantornada* [Lab. 1840]. *Mantornat* (MGadea).

PER VIA CULTA: es pren *manifest* adj., del ll. *manifestus* 'vistent, evident' (que sembla ser format amb un segon element itàlic-indoeuropeu que significaria 'aferrable, cospable', potser primitivament 'atacable' (d'on 'agafat per la mà', 'agafat en fets'). És un manlleu dels més antics, que ja trobem corrent en les obres literàries del S. XIII, substantivat amb sentit d'«evidència», en Guillem de Cervera: «Per pus mal tinc raubar - qu'enblar, e dic rasó, / c' ab manifest pecar - val més que a layró» (793/821); de tota manera és més freqüent ja aleshores amb el normal valor adjectiu, generalment amb ésser: «fo manifest a ésser molt ausar en la sua vida, per motz diverses miracles», *VidesR*, 101v2, n. 112 (si bé traduïnt una construcció verbal, ll. *claruit*, i el ms. secundari però antic B posa *lo manifestà*); «coses les quals poden ésser manifestes al Sr. Rey», citat d'un doc. barceloní de 1317, per l'*InuLC*.

En el qual hi ha també l'adverbi en *-ment*, «a <s> sò pàr *manifestament*», el qual igualment trobem en Llull: «tota aquella nit foren los pensaments de Blanquerna en altres coses, alcunes altres coses deu hom cogitar en lo mig ans que entre en consell: cor l'entenniment comença novellament a retornar en sa virtut --- e ho entén pus *manifestament* per ço que hi és fet doble retornament» (*Blang.* I, 286.9). Tant i més s'arrelà des del principi el verb *manifestar*: «un bisbe, qui era acusat per son capítol --- era home just e de santa vida ---; lo cardenal e-l bisbe --- atrobaren que --- en quant justícia e caritat, bona cosa era que s'excusàs e que la veritat *se manifestàs*, per tal que justícia no perdés son dret en son capítol» (*Blang.* II, 235.28); «volgué preycar, / *manifestar*, / tant orreu cas, / exorbitant, / mas confermant / la nostra fe», JRoig (v. 3732); i tant havia entrat en la fraseologia de la llengua distingida, però comuna, que JoMartorell usa *manifestar-se* per 'declarar-se (amorosament)', i també «lo seu nom en lletres latines *se manifestava*» (Ag. II, 19). El mot apareix fins en el cançoner popular: «us *manifestaria* la soledat / que va tení en Vacayna / en el combat» (dictada c. 1810, MilàF, *Romllo.*, 126.4).

No és estrany, doncs, que el postverbal *manifest* hagi pres peu en l'ús del dret popular territorial en terra valenciana, on un *manifest de àu(gu)ia* significà primer la denúncia d'una descoberta d'aigües fontals, i després la deu mateixa, esdevinguda d'aquesta manera propietat d'algú (cast. *alumbrar aguas*, cast. local *lumbrrera*): «la *lumbrrera* de Pilotes (on neix el riu de la vall) és un *aljibe*, un pou, un *manifest* de àyya» em deien a la Torre de les Maçanes (1963). *Manifest*, *-festament*, *manifestar*, *manifestació* tots en Busa-N. (*manifest ésser*: patet, liquet). *Manifestable*, *manifestador*, *manifestament* m., *manifestant*, *manifestiu*.

ALTRES COMPOSTOS: *Manjallit*, *Manicura* [DOrt.], *manicur* [id.], *manicurar*, *Manufactura* [Lacav.], amb variant antiga (1599) i vulgar *manifatura*; *manifactori*; *manifaturar*; *manufacturer*. *Maniluvi*, *Maniobrar*

[Belv.]; *maniobra* [Belv.], adaptats pel cast. (on també són recents, S. XVIII) i el cat., com a termes militars, del fr. *manoeuvrer*, *manoeuvre*, segons el model de *manipular*, cast. *maniatar* etc.; *maniobrer*; *contra-maniobra*. *Man-manetes*. *Manuscrit* [1638; Lacav.], de la frase llatina *manū scriptus*, -a, -um, 'escrit a mà'. *Mampesada* [Lacav.]. *Amanuense* [Belv.], pres del ll. *amanuensis* 'secretari', derivat parasintètic de *a manu* '(des) de la mà (de ~)'. *Masturbar* [Lab. 1888], pres del ll. *masturbari* id.; *masturbació* [id.]; + *masturbador*, + *masturbatori*.

Mansuet, -eta, adj., pres del ll. *mansuētus* 'mans, domesticat', participi de *mansuescere* 'domesticar-se, amansir-se', cpt. de *manus* i *suescere* 'acostumar-se': l'adjectiu, i l'adverbi *mansuetament*, apareixen ja en traduccions de Boccaccio entorn de 1400, i de fet ja eren d'ús generalitzat en el S. XV: «Cupido --- / com infant poc, *mansuet*, me semblava» en el barceloní Romeu Llull, c. 1460-80 (*Consistori d'Amor*, v. 16); també en JoMartorell, JnEsteve i Fc. Alegre (DAG.).

Però el ll. vulgar substituït MANSUETUS per MANSUS, que conservà la -N fins en la pronunciació vulgar, gràcies a la consciència que era una formació des de MANUS; i es perpetuà en port. i cast. *manso*, cat. i oc. *mans*, i it. antiq. *manso*. En català es documenta ja en Llull (*Arbre Sci.* I, 257) i bastant sovint des del S. XIV: «con madona la reina exí en terra --- tot Palerm venc; e foren-hi amenades més de 500 bèsties de cavalcar; e a la reina amenaren un palafre blanc, *mans* e bell, e meteren-li l'ensellament de la reina», Muntañer (§ 97, Casac. III, 14.26; Bof., p. 186); aquell qui era superbiós sia humil, qui era irós sia *mans* e benigne», Ant. Canals (*Carta de St. Bernat a sa germana*, CoDoACA XIII, 448); «ací s'és feta la crida dels acuyndats, trobant-s'ic micer Falcó --- ha donat gran sforç a molts e a altres gran atte<r> riment, que molts qui bravejaven són tornats molt *mansos*, e creu-se stan en altre propòsit que no feyen», carta de 1462, dels ambaixadors de Bna. a Perpinyà (RLR); «amor baxat del cel en terra, un dia, / no furios, ans *mans*, en sa presència, / no va negar un punt de sa potència / a vós que sou tan bella en demasia», Pere Serafí; i vegeu altres cites medievals en el DAG., totes en la forma *mans*.

Mans és de la mena d'adj. que s'usen amb extraordinària freqüència en nombre plural: tenint aplicació preponderant a bestiar i a animals varis, en aquest cas apareix més sovint com a plural, i també en llurs altres aplicacions el pl. fa un gran paper (cf. la cita de 1462): per això, i perquè no és estrany a la categoria d'adjectius qualitatiu i bàsic, amb propensió a admetre variant popular en -o (*cego*, *manco*, *calbo*, *llusco*, *coixo* etc.), era inevitable que s'hi propagués molt i aviat la variant en -o: «aquell qui no vol sinó a Déu, té lo cor *manso* e no cure de les coses mundanals, sinó de Déu», StVicentF (*Serm.* II, 203, 28); «animal *manso*: cicur; *amansar* animals ---», OPou; de fet avui la forma viva en català central és *manso*, i així en general en la llengua ciutadana més o menys pertot.

La var. *mans* segueix, però, ben viva en moltes co-